

Телькінєна Т. Е.

кандидат історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.7

**ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ СТАНУ ДВОРЯН
В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ЯК ПРЕДМЕТ ЛОБІЮВАННЯ
НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ПРОЕКТУ ЗАГАЛЬНОГО
ПОЛОЖЕННЯ ПРО СЕЛЯН, ЩО ВИЙШЛИ ІЗ КРІПОСНОЇ
ЗАЛЕЖНОСТІ
(квітень 1856р. – серпень 1859р.)**

У статті здійснено реконструкцію відносин лобіювання прийняття нормативних актів для закріплення у них нових політичних прав стану дворян в Російській імперії на етапі розробки законопроекту про селян, що вийшли із кріпосної залежності від 19 лютого 1861р.

Ключові слова: лобіювання, політичні права і свободи, клопотання, стан дворян, губернські комітети з поліпшення та облаштування побуту поміщицьких селян.

Постановка проблеми. Акцент на вивченні історії лобіювання в Російській імперії середини ХІХ ст. саме політичних прав і свобод стану дворян обумовлено наступним. Державою врешті-решт було взято до уваги пропозиції дворянського стану (губернських комітетів з поліпшення та облаштування побуту поміщицьких селян, так званих депутатів до Редакційних комісій другого запрошення у лютому 1860 р., М.П. Позен) щодо модернізації урегулювання земельних відносин, про що свідчить робота тимчасово створених органів у селянських справах та підписаний імператором 19 лютого 1861 р. закон [6, с. 63-124]. Але усі дворянські проекти щодо розширення політичних прав цього стану законодавцем було рішуче відхилено.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Відповідна прерогатива викликана також тим, що автори фундаментальних досліджень з соціально-політичної історії Російської імперії [6; 9] більшу увагу приділяли діям дворян протягом кінця 1850-х – початку 1860-х рр. задля захисту саме економічних прав стану. На початку ХХІ ст. вийшли друком роботи, де більш пильно розглядаються спроби осіб, що належали до стану дворян, чинити тиск на органи влади з метою розширення станових політичних прав [5; 19]. Але при цьому, на наш погляд, більшістю авторів стан дворян традиційно розглядається як аутсайдер в політичній історії. Навіть настільки маргіналізують цю групу підданих, що протиставляють її суспільству в цілому [2]. А хіба ця група землевласників не є частиною суспільства?

Мета: реконструювати відносини лобіювання прийняття нормативних актів для закріплення у них нових політичних прав стану дворян в Російській імперії на етапі розробки законопроекту про селян, що вийшли із крі-

посної залежності від 19 лютого 1861р.

Основна частина. На середину XIX ст. стан дворян, у порівнянні з іншими станами підданих в Російській імперії, мав більше законних прав для вчинення дій з лобіювання поліпшення свого правового статусу шляхом укладання звернень, клопотань та надання їх до визначених законом установ. Відповідне право могло бути реалізоване дворянами згідно до Маніфесту від 6 грудня 1831 р. Про порядок Дворянських зібрань, їх вибори та несення служби в них [14]. В особистому порядку дворяни могли звертатися до запроваджуваної відповідно до маніфесту «Про створення Державної ради» від 1 січня 1810р. [13, розд. VIII] у її складі Комісії прохань, яка розглядала три види звернень: скарги, клопотання щодо нагород, проекти.

Дворяни, що бажали вплинути на реформування законодавчого забезпечення прав стану, до якого входили, використовували й інші методи лобіювання відповідного предмету: укладання відомими особистостями (дворянами, що вже, зазвичай, не обіймали посад у державних установах) записок-проектів та їх розповсюдження ними та їх друзями, знайомими у колі вищих чиновників та усіх, хто мав доступ до імператорського двору.

Із започаткуванням загальної правової реформи в Російській імперії з'явилися нові можливості для лобіювання законних інтересів стану дворян. Так, 13 квітня 1856р. було надруковано циркуляр МВС і в такий спосіб основним пунктам березневої імператорської промови-експромту перед представниками московського дворянства було надано публічного характеру. Грунтуючись на словах імператорського маніфесту про те, що глава держави «бажає облаштувати внутрішній порядок в Росії», міністр закликав губернаторів та губернських маршалків сприяти такій політиці [8, с. 123]. Таким чином, імператор власною промовою, а потім і через циркуляр МВС пропонував корпорації дворян прийняти участь, поки що за невизначеними правилами, у підготовці змін чинного законодавства, яким визначалися майнові права та обов'язки дворян-дідичів і сільських обивателів, що були прикріпленими до їх землі. Максимальне розширення, аж до невизначеності, напрямків передбачуваної правової реформи, яке мало місце на публічному рівні, більш конкретно їх визначення Олександром II в усній формі і стихійне розповсюдження його слів у формі чуток давали можливість загалу дворян по різному трактувати наміри глави держави. З одного боку, начеб то передбачалось, що дворяни-землевласники добровільно відмовляться від станових майнових привілеїв, а держава, в свою чергу, захищатиме їх інтереси шляхом законодавчого закріплення таких змін у правовідносинах власності на землю, які б були вигідними в першу чергу для даної групи підданих. З іншого – чутки, що пройшли шлях від столиць до провінції трансформувалися у майже картини апокаліпсису, що наближається. Та частина дворян, що мала найбільш високий рівень загальної та правової культури, могла зрозуміти циркуляр МВС як проголошення широкомасштабної реформи правової системи Російської імперії.

Деякі дворяни використали такі кроки органів влади для лобіювання змін в механізмі держави та надання стану дворян нових політичних прав, про що свідчать тексти записок М.П. Позена «Про систему поліпшення ос-

новних предметів державного управління» 7 квітня 1856р., М.О. Безобразова «Про необхідність скликання Загального зібрання Сенату», яку було надано Я.І. Ростовцеву 17 травня 1856 р. Зрозуміло, що дані звернення, які було подано імператору у квітні-травні, були результатом роздумів не декількох днів чи тижнів, вони мала підґрунтям усталені погляди, сформовану відповідним чином правосвідомість, а промова 30 березня була лише офіційним дозволом на їх легітимізацію.

Якщо перший з авторів пропонував створити Комітет під головуванням імператора та у складі усіх міністрів, головноуправляючих, декількох призначених сановників (додати «свіжої крові»). У такий спосіб відкривалася б лише невеличка шпаринка для осіб, що входили до невеликого кола дворян, наближених до глави держави. При цьому, визначення автором компетенції глави держави мало суперечливий характер. Одночасно йшлося про необмеженість імператорської влади та віднесення до його повноважень «лише головних та вищих питань у законодавчому та виконавчому порядку», що фактично призводило до її суттєвого звуження [основні положення записки див.: 5]. Безумовно, що свідомо М.П. Позен не ставив за мету розширення політичних прав стану дворян за рахунок обмеження повноважень абсолютного монарха: дописувач, скоріш за все, хотів «розвантажити» главу держави і у такий спосіб підвищити якість управлінських рішень на найвищих шаблях влади. Але законодавче закріплення його пропозицій призвело б до фактичного обмеження абсолютної монархії в Російській імперії.

То М.О. Безобразов пішов значно далі і пропонував запровадити об'єднане Загальне зібрання Сенату, до складу якого входили б не тільки призначені сенатори, але й обрані від 10 округів, на які б було поділено Росію, радники від дворян, міських обивателів Архангельська, Астрахані, Риги, промисловців, бірж Санкт-Петербургу, Москви, Варшави, Одеси [основні положення записки див.: 5]. До компетенції Загального зібрання у проекті було віднесено прийняття законів.

Але імператор очікував від дворян ініціатив щодо позбавлення цієї соціально-юридичної групи станових привілеїв та «покращення долі своїх селян» [цитати з листа до великої княгині Олени Павлівни наприкінці 1856р. див.: 6, с.67].

Протягом 1857 р. законодавцем було визначено режим співпраці із станом дворян: 3 січня 1857 р. створено Таємний комітет у селянських справах, 5 грудня того ж року згідно до царського рескрипту до Санкт-Петербурзького генерал-губернатора П.М. Ігнат'єва, – губернські комітети дворян з поліпшення та облаштування побуту поміщицьких селян [16], а протягом наступного 1858 р. такі ж комітети утворювали по 46 губерніях Європейської Росії. Циркулярами МВС визначалася компетенція губернських комітетів [15, с. 167-168]. Навіть за умов обмеження сфери реформування лише майновими відносинами, дворяни, що мали активну громадянську позицію, губернські комітети дворян вчиняли дії, спрямовані на розширення політичних прав свого стану.

Одна з особливостей змісту відносин лобіювання в Російській імперії

середини ХІХ ст. полягала в тому, що законодавчі ініціативи стану дворян (окремих осіб та груп) були відповідями на ініціативи з боку держави. На наш погляд, це не свідчить про інтелектуальний застій в колі дворян або про відсутність станових амбіцій, політичної волі (у більшості осіб, що входили до нього). Прикладом може слугувати історія створення губернських комітетів дворян з поліпшення побуту поміщицьких селян.

Дворяни Катеринославської губернії одразу після оприлюднення імператорських рескриптів проявили ініціативу і зацікавленість у підготовці пропозицій щодо підготовки законопроекту реформи, але як законотворчі піддані бажали дотримуватися при цьому закону. Так, маршалок Олександрівського повіту граф В.Канкрін, спеціально приїздив до Катеринослава, щоб порадитись з губернським маршалком Г. Нечаєвим, однак не застав його в місті і звернувся за дозволом до віце-губернатора, щоб розпочати консультації з дворянами свого повіту щодо оголошеної реформи правовідносин власності на землю. Проте, В.Канкріну відмовили, посиляючись на відсутність відповідних розпоряджень від генерал-губернатора О. Строганова. Брати Андрій та Ілля Миклашевські, маршалки Новомосковського та Катеринославського повітів, теж намагалися отримати аналогічний дозвіл [4].

Згідно до законодавства органи станового та місцевого самоврядування в Російській імперії задля відкриття своїх зібрань мусили звертатися за дозволом до місцевої адміністрації [14, пп. 2,5 від. 1 розділу 1], а відповідно до традиції будь-яку ініціативу узгоджували із владою. Можна іронічно ставитися до того, що дворяни, яких було у той чи інший спосіб залучено до законотворчої діяльності під час підготовки реформи 1861р. скрупульозно намагалися дотримуватися «легальності» своїх дій. Деяких з них можна звинуватити у відсутності куражу у відстоюванні політичних станових прав, але варто пам'ятати про конкретно-історичні умови, в яких вони жили, коли будь-яка самостійно ініційована громадська активність «не віталась». Варто пригадати слова К.Д. Кавеліна, який лише чотирма роками раніше, при укладанні своєї Записки серед можливих наслідків для себе передбачав в'язницю, Сибір або шибеницю. Але в першу чергу, нам би слід акцентувати на тому, що така законотворчість деяких дворян корелюється не тільки з їхнім інстинктом самозбереження, але й з банальною звичкою дотримуватися принципу *Dura lex, sed lex*: закон суворий, але це закон.

В той же час, окремі дворяни-землевласники значно раніше започаткування розробки проекту Загального положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності, проявляли ініціативу щодо створення на місцевому рівні комітетів з поліпшення побуту сільських обивателів, яких було прикріплено до земель дідачів. Наприклад, ще 1847р. О.І. Кошелев поширював серед дворян Рязанської губернії відповідну пропозицію. Коли він наштотував на її неприйняття губернським маршалком, то звернувся (1850р.) до тодішнього міністра внутрішніх справ Л.О. Перовського [7], який теж йому відмовив. Зрозуміло, що такі дії маршалка та міністра були не тільки проявом їхньої правосвідомості, але в першу чергу – загальнодержавної політики з питання реформування правових відносин між дворянами та

прикріпленими до землі сільськими обивателями. Ініціатива О.І. Кошелєва не була поодиноким: зокрема, знайомий з ним Д.М. Свербеєв (юрист за освітою, служив, зокрема, у Міністерстві закордонних справ, з 1830 р. – надвірний радник у відставці, разом з дружиною тримав один з відомих в Москві літературних салонів, що на той час виконували роль громадських форумів), який не був байдужим щодо суспільних проблем теж висловлював подібні думки. Свої ініціативи О.І. Кошелєв та Д.М. Свербеєв обговорювали шляхом листування.

Паралельно з названими вище адміністративними заходами держави, що проводилися протягом 1857-58 рр., деякі дворяни продовжували укладати петиції щодо зміни обсягу саме політичних прав та свобод, в першу чергу, дворянського стану. Така наполегливість має прагматичне підґрунтя: автори подібних петицій були землевласниками і керувалися власним досвідом. Вони пропонували такі проекти реформування органів місцевого управління, які б, за їх переконанням, сприяли розбудові цивілізованого механізму регулювання правовідносин між дідичами та сільськими обивателями, що отримують особисту свободу, без якого проживання перших у своїх маєтках у пореформений час не мало шансів бути комфортним і небезпечним.

Так, М.П. Позен запропонував черговий проект (в науковий обіг введено під назвою «Друга записка про заходи щодо звільнення кріпосних селян», яку 1857р. автором передано особисто імператору під час його перебування у Києві), де пунктами 19-28 визначено вертикаль адміністративних органів «для управління селянами, що були поселені на землях дідичів», де посадові та службові особи обираються з сільських обивателів та дворян, а до складу вищого в даній системі органу входять сановники, губернські маршалки, голови губернських комітетів дворян з покращення побуту поміщицьких селян [10, с. 92-95]. Автором передбачалось надання права участі у розробці відповідного законопроекту губернським маршалкам та головам губернських комітетів дворян з покращення побуту поміщицьких селян. Бачимо, що полтавський дідич при визначенні складу вищеназаних органів намагався витримати паритет між станами дворян, сільських обивателів та державою і не здійснював виключно корпоративне лобіювання політичних прав. М.П. Позен пропонував тогочасну тимчасову практику залучення представників стану дворян до участі у розробці законопроекту зробити постійною та розширити коло таких осіб за рахунок залучення губернських маршалків.

Особи, що входили до стану дворян та мали активну громадянську позицію, але при цьому були і законослухняними підданими, лобіюючи протягом 1856-1858рр. розширення політичних прав своєї соціально-юридичної групи, користалися для цього будь-якою нагодою. Зокрема, закликами з боку держави в особі імператора під час його поїздки у серпні-вересні 1858 р. десятьма губерніями на адресу губернських комітетів дворян з поліпшення побуту поміщицьких селян активізувати свою діяльність щодо розробки пропозицій до законопроекту проголошеної реформи майнових правовідносин сільських обивателів та дідичів. Наприклад, найбільший землевласник та найзаможніший промисловець в центрі європейської частини Російської

імперії, С.І. Мальцов у своїй записці (вересень 1858 р.) пропонував запровадити «законодавчий Комітет», до складу якого входили б дворяни, обрані за квотою по два від кожної губернії [1; 5]. З одного боку, така ініціатива вкладалася в русло обіцянок імператора провінційному дворянству запросити до столиці по два представника від кожного губернського комітету з метою обговорення їх пропозицій щодо відповідної реформи. З іншого, – автор передбачав формування не тимчасового дорадчого органу, а постійно діючого загальнодержавного станового представництва. Отже, окремими представниками стану дворян пропонувалося модернізувати у комплексі майнові та державно-владні відносини.

В деяких роботах з соціально-політичної історії Росії [5; 19] і до цього часу є поширеним твердження про те, що проекти другої половини 1850-х рр. щодо істотного розширення обсягу політичних прав і свобод стану дворян були проявом інтересів лише мало чисельної групи аристократів, великих землевласників, а не стану в цілому. Зі свого боку хотілось би сказати наступне. Якщо в провінційних комітетах ідея запровадження виборного представницького органу законодавчої влади і не мала загальної підтримки (хоча дане питання потребує глибокого дослідження у регіональному вимірі та з широким використанням ще не введених до наукового обігу джерел), то переконання у необхідності широкого залучення стану дворян до підготовки законопроекту передбачуваної реформи, невдоволення запровадженою на той час МВС процедурою обговорення урядового проекту, зокрема її непрозорістю, нехтуванням пропозицій, що висловлюються різними групами в губернських комітетах мали місце у всіх губернських комітетах. Про відповідні настрої свідчать ті ж регіональні дослідження [наприклад: 4; 11]. На наш погляд, від активної участі на місцевому рівні у підготовці законопроекту реформи загальнодержавного рівня не так вже й далеко до усвідомлення необхідності власної участі у формуванні та роботі загальноросійського представницького органу.

Реконструювати дії окремих осіб, що належали до стану дворян щодо чинення тиску на законодавця з метою прийняття законів, які б відповідали їх інтересам, неможливо без аналізу правосвідомості даної соціально-юридичної групи підданих. Введені до наукового обігу матеріали, що зафіксували роботу губернських комітетів протягом 1858-1859 рр. дають змогу говорити про правосвідомість, як видається, не тільки їх членів, але й стану дворян в цілому.

Під час роботи у губернських комітетах дворяни зосередились, що цілком відповідало визначеній законом їхній компетенції, на лобюванні станових економічних прав. В ході дискусій лунали заклики окремих осіб (щодо рівня їх масовості не маємо наразі даних) дотримуватися принципу справедливості, тобто враховувати інтереси як сільських обивателів так і дворян у розроблюваному законопроекті реформи, зберігати баланс інтересів усіх суб'єктів правовідносин власності. Так, К.О. Роцаковський, херсонський поміщик, не був членом губернського комітету, але займав активну громадянську позицію, яку висловив, зокрема, на сторінках Журналу землевласників у декількох статтях [18], а катеринославський помі-

щик, письменник, генерал-майор М.Б. Герсеванов був відомий своєю книжкою, виданою 1860 р. у Берліні « Про соціалізм редакційних комісій. Листи до їх голови, генералу Ростовцеву, від дідича Катеринославської губернії». Навряд, особи, що усвідомлювали необхідність законодавчого закріплення паритету між дворянами-дідичами та сільськими обивателями, що отримують особисту свободу, як суб'єктів земельних відносин, могли не сприймати ідеї адміністративної реформи, якою б передбачалось надання вище згаданим суб'єктам певних політичних прав. Тим більше, що ґрунтуватися такі погляди могли на суто прагматичних розрахунках: після введення у дію нових законів дворянам-дідичам довелося б, як і раніше, мешкати поруч із сільськими обивателями. При цьому, виходячи із конкретно-історичних умов Російської імперії середини ХІХ ст., було б дивним чекати від більшості дворян згоди й на баланс політичних інтересів їх та сільських обивателів, але це вже дещо інше питання.

Покажемо є ставлення дворянського загалу до питань процедурного характеру: наполягання на публічному характері обговорення проекту реформи, за проведення неформальних дискусій з урахуванням усіх думок, тобто за свободу слова. Така принципова позиція комітетів в декількох губерніях навіть змусила органи влади визнати відповідні вимоги стану дворян. Якщо циркулярами МВС від 5 та 21 січня 1859р. заборонялися присутність на засіданнях губернських комітетів сторонніх осіб (після випадку в Самарській губернії) та літографування або ж друк постанов комітету чи витягів з них не тільки в пресі, але й навіть для самих членів комітетів (після випадку в Тверському комітеті) [12, с. 297-298]. То 3 березня новим циркуляром МВС №49 дозволено для членів комітетів літографувати матеріали засідань (якщо його роботу ще не було завершено), але кількість примірників визначав губернатор [Там само, с. 298].

Подекуди губернські комітети не обмежувалися пропозиціями лише до проекту закону про реформу земельних правовідносин. Найбільш відомим із таких задокументованих проектів є пропозиції відповідного комітету Тверської губернії щодо необхідності проведення комплексного реформування правової системи Російської імперії: адміністративної, судової тощо [3, с. 254-258].

Слід зазначити, що паралельно із підготовкою проекту Загального положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності імператором, главами міністерств Російської імперії та їх чиновниками визначалися напрямки адміністративної реформи, яку передбачалося провести одразу після набуття чинності названого вище закону, та розроблялося відповідне її законодавче забезпечення [17]. Дане питання наразі не є предметом розгляду, але на перебіг подій з підготовки реформи системи адміністрування на місцях певним чином вплинули і проекти, про які йшлося раніше.

Хоча впродовж квітня 1856р. – серпня 1859р. до розробки законопроектів про повітове управління не залучались ані Дворянські зібрання або їх очільники ані губернські комітети з поліпшення побуту поміщицьких селян, але, зрозуміло, що чиновники різного рангу не могли не брати до уваги відомі у їх колі негативні настрої більшості стану дворян щодо перспективи

посилення впливу держави на формування системи місцевого управління. Видається очевидним, що відмова держави від запровадження інституту повітового начальника [17, с. 576, 577, 595]. та розробка проекту закону «Про господарче-розпорядче управління в повіті» теж корелювалися діями дворян з лобіювання збільшення обсягу політичних прав свого стану.

Висновки. Отже, на підставі зазначеного вище можна зробити наступні висновки. Інститут лобіювання в Російській імперії станом на середину XIX ст. мав переважно політичний характер, хоча існували закони, якими сегментарно регулювалися відповідні суспільні відносини. Враховуючи те, що на середину XIX ст. за формою державного правління Російська імперія була абсолютною монархією, головним об'єктом лобіювання законодавчого закріплення за станом дворян нових політичних прав був імператор. На час проведення правових реформ новими об'єктами відповідного тиску стали комісії міністерства внутрішніх справ.

Найбільш активними суб'єктами лобіювання названого вище предмету протягом періоду, який визначено хронологічними рамками даної статті, виступали окремі особи, що входили до стану дворян та члени тимчасово створених губернських комітетів з покращення побуту поміщицьких селян. Серед проаналізованих наразі дій у період з 30 березня 1856 – до серпня 1859р. з боку суб'єктів лобіювання ухвалення законів, якими б надавалися стану дворян нові політичні права, превалювали прямі методи здійснення такого виду діяльності. Автори більшості петицій, наприклад, М.П. Позен, члени губернських комітетів з покращення побуту поміщицьких селян мали можливість безпосереднього контакту з представниками влади. Розширення політичних прав стану дворян, як предмет лобіювання у зазначений період, можна конкретизувати: розширення участі корпорації дворян у формуванні та діяльності органів місцевого управління та надання стану реального права участі у законотворчості.

Зміст відносин лобіювання названого вище предмету протягом строку з березневої 1856 р. промови імператора і до початку спільного обговорення наприкінці серпня 1859 р. обраними членами від губернських комітетів з поліпшення побуту селян та постійними членами Редакційних комісій законопроектів реформи правовідносин власності полягав у наступному. З одного боку, держава, головним чином, в особі імператора, чинила тиск на стан дворян (як в особі губернських маршалків так і загалом в цілому) задля отримання від них згоди на добровільне і достатньо швидке позбавлення величезних майнових пільг (на той час вже морально й економічно застарілих) у правовідносинах з прикріпленими до їхніх земель сільських обивателів. З іншого боку, окремі особи, що входили до стану дворян, члени губернських комітетів намагалися чинити тиск на законодавця (певною мірою – на міністерство внутрішніх справ) з метою прийняття таких правових актів, які б закріпили за дворянами нові політичні права та свободи. Такі спроби мали місце у контексті лобіювання одночасного внесення змін до чинного законодавстві, яким визначалися особисті, економічні та політичні права дворян та сільських обивателів.

Відповідні індивідуальні та колективні дії дворян, з одного боку, не

мали значного ефекту (на той час поки що не були взяті до уваги законодавцем), що, певною мірою, корелювалося відсутністю у них досвіду публічної діяльності, територіальною розпорошеністю губернських комітетів. З іншого – держава відмовилась від адміністративної реформи на засадах травневого 1858р. проекту реформування повітових органів управління. 27 березня 1859р. створеною Комісією щодо повітових установ у складі чиновників міністерств внутрішніх справ, державного майна, юстиції на чолі з М.О. Мілютіним (товариш міністра внутрішніх справ) було розпочато укладання проекту закону «Про господарче-розпорядче управління в повіті», що врешті-решт і призвело до запровадження 1864р. земських установ. У такий спосіб дворяни домоглися розширення не тільки власних політичних прав, але й сільських обивателів. Відповідні дії вчинялися, зазвичай, із прагматичних міркувань. Окрім цього, МВС вимушено було корегувати режим роботи губернських комітетів з поліпшення побуту поміщицьких селян із урахуванням прецедентів, що мали місце в окремих регіонах.

Бібліографічні посилання

1. Александр II — Константину Николаевичу, 16 августа 1858. № 26. Кострома. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://feb-web.ru/feb/rosarc/ra2/ra2-1662.htm>.
2. Арсланов Р.А. Либеральный проект освобождения крестьян в России [Електронний ресурс] / Р.А. Арсланов // NB: Исторические исследования. — 2012. - № 2. - С.1-49. Режим доступу: http://e-notabene.ru/hr/article_460.html.
3. Викладення усіх основних положень проекту Тверського губернського комітету на підставі тексту оригіналу див.: Джаншиев Г.А. Эпоха великих реформ: : Том 1./ Г.А. Джаншиев. — М.: Издательский дом «Территория будущего», 2008. (Серия .Университетская библиотека Александра Погорельского.). — 480 с.
4. Доброгорська Н.В. Пропозиції катеринославського дворянства в обговоренні селянської реформи 1861 р. [Електронний ресурс] / Н.В. Доброгорська // Історія і культура Придніпров'я (збірка наукових праць) : Збірник праць / - Київ, 2009.- 500 с. Режим доступу: hitalka.net.ua/textbooks/1/p_5660.html.
5. Долбилов М.Д. Сословная программа дворянских «олигархов» в 1850—1860-х годах [Електронний ресурс] / М.Д. Долбилов // Вопросы истории. — 2000. — № 6. Режим доступу: <http://Annales.info/rus/small/oligarh.htm>.
6. Детальний аналіз див.: Зайончковский П. А. Отмена крепостного права в России / П.А. Зайончковский — М: Просвещение, 1968. — 368 с.
7. Записки Александра Ивановича Кошелева (1812-1883 годы). С семью приложениями. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dugward.ru/library/koshelev/koshel'jov_zapiski.html#000. Додаток перший.
8. Записки князя Дмитрия Александровича Оболенского. :[Електронний ресурс] – СПб.:Издательство Санкт-Петербургского института истории РАН «НесторИстория», 2005. – 504 с. Режим доступу: http://www.nestorbook.ru/mod_cat/files/obol.pdf.
9. Захарова Л.Г. Самодержавие и отмена крепостного права в России 1856-1861/ Л.Г. Захарова. – М.:Изд-во МГУ, 1984. – 256с.
10. Конец крепостничества в России (документы, письма, мемуары, статьи). [Електронний ресурс] М.: Изд-во МГУ, 1994. Режим доступу: <http://www.illuminats.ru/component/content/article/28--xvii-xx/892-project-mp-posen-on-the-abolition-of-serfdom-in-russia>.
11. Літвінова Т.Ф. та Гріщенко К.С. «Поміщики кріпосники» Південної України як прихильники селянської емансипації: спроба подолання історіографічної традиції / [Електронний ресурс]. Режим доступу: histans.com/JournALL/chornlit/chornlit_2011_5/19.pdf.
12. Материалы для истории упразднения крепостного состояния. – Т. 1. – 416с.
13. ПСЗ-І. Т.31.№26064.

14. ПСЗ-II. Т.6. Отд.2. №4989.

15. Компетенцію було визначено Програмою занять губернських комітетів, яку прийняв, за погодженням із Олександром II, Головний комітет та розіслав до губернаторів разом із циркуляром МВС від 21 квітня 1858р.: участь у розробленні та реалізації реформи правового статусу сільських обивателів та дворянського стану. Див.:Сборник правительственных распоряжений по устройству быта крестьян, вышедших из крепостной зависимости. [Електронний ресурс] - Т. 1. - 3-е изд. - СПб.: Типография МВД, 1869.

Режим доступу:
http://forum.yurclub.ru/index.php?s=a440a8136e8de4a1f53cfc098f3b32a&app=downloads&module=display§ion=download&do=confirm_download&id=4833

16. Рескрипт до Санкт-Петербурзького військового генерал-губернатора // Там само. – С.4-5.

17. Відповідно до проектів реформ повітового управління і поліції та установ для вирішення спорів між дідичами та селянами, що були запропоновані губернаторам для ознайомлення, циркуляром МВС від 16 травня 1858р., повітовому начальнику безпосередньо підпорядковувались повітова поліція та повітові установи для розгляду спірних справ між дворянами - дідичами та сільськими обивателями. Його влада майже нічим не обмежувалась. Соловьев Я.А. Записка сенатора Я.А. Соловьева о крестьянском деле. Глава четвертая. / Я.А. Соловьев // Русская старина. – 1882. – №3. – С.561-596.

18. Роцаковский К. Мысли о применении основных начал к действительному улучшению быта помещичьих крестьян Новороссийского края // Журнал землевладельцев. – 1858. – № 6. Июль. – С. 39-66.

19. Христофоров И.А. »Аристократическая» оппозиция Великим реформам (конец 1850 – середина 1870-х гг.)/М.:ООО «ТИД Русское слово-РС», 2002. – 432с., ил.

Телькинена Т.Э. Политические права и свободы сословия дворян в Российской империи как предмет лоббирования на этапе подготовки проекта Общего положения о крестьянах вышедших из крепостной зависимости (апрель 1856г. – август 1859г.). В статье осуществлено реконструкцию отношений лоббирования принятия нормативных актов для закрепления ними новых политических прав сословия дворян в Российской империи на этапе разработки законопроекта про крестьян вышедших из крепостной зависимости от 19 февраля 1861г.

Ключевые слова: лоббирование, политические права и свободы, ходатайства, сословие дворян, губернские комитеты по улучшению и обустройству быта помещичьих крестьян.

Telkinena T. E. Political rights and freedoms of noblemen in the Russian empire as the object of lobby on the stage of preparation of project of General law on peasants, who were not serfs anymore (april 1856 – august 1859 years)

The purpose of this article is to reconstruct relations of lobbying of acceptance of legal acts for fixing in them new political rights for the state of noblemen in the Russian empire on the stage of development of bill about peasants, which went out from fortress dependence on 19 of February, 1861 year.

Institution of lobbying in the Russian empire on the middle of XIX century had mostly political character, through existed laws in which were regulated such social relations.

The table of contents of lobbying relations of expansion of political rights for the state of noblemen in the Russian empire during the period marked in the name of this article consisted in the following. From one side, the state, mainly, in the person of emperor, put pressure on the state of noblemen (as in the person of province marshalkiv so on the whole) to get from them a receipt consent on voluntarily and rapid enough privation of enormous property privileges (by then already morally and economic ramshackle) in legal relationships with fastened on their earths rural inhabitants. On the other side, individuals which were included in the state of noblemen, the members of province committees tried to put pressure on a legislator (to a certain extent - on the department of internal affairs) with the purpose of acceptance of such legal acts which would fasten new political rights and freedoms for noblemen. Such attempts took place in the context of lobbying of the simultaneous putting changes to the current legislation, which determined the personal, economic and political rights for noblemen and rural inhabitants. The proper individual and collective actions of

noblemen, from one side, didn't have a considerable effect (on that period of time were not accepted by the legislator), that, to a certain extent, correlated absence of experience of public activity for them, territorial position of province committees.

From the other side the state gave up administrative reform on principles of May 1858 project of reformation of province departments of management by creation of Commission about province establishments on 27 of March, 1859 year in composition the officials of ministries of internal affairs, state property, justice, with M.O. Milyutinim as the head (comrade of minister of internal affairs) and were started the creation of project of law «About an economic prescriptive management in a district», that finally resulted in creation of province establishments in 1864 year. With the help of such method noblemen obtained expansion of not only their own political rights but also rural inhabitants. The proper actions were accomplished, usually, from the pragmatic reasons. Except this, department of internal affairs were mode to change the way of work of province committees to improve the way of life of squire peasants paying attention to the precedents which took place in separate regions.

Key words: *lobby, political rights and freedoms, solicitor, noblemen, province committees on an improvement the way of life of peasants of squires.*

Надійшла до редакції 29.10.2013

Войтанович О. Й.

аспірант

(Запорізький національний університет)

УДК 340.1

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ: АСПЕКТИ ТЕОРІЇ

Досліджено вплив процесів глобалізації на національну правову систему. Здійснено теоретичне узагальнення чинників, які впливають на правову систему України у сучасному світі. Визначено правові засади залучення України до процесів глобалізації. Проаналізовано вплив глобалізації на процеси правотворчості, правореалізації та правозастосування. Сформульовано пропозиції щодо подолання негативного впливу глобалізації на національну правову систему: удосконалення правових механізмів захисту національних інтересів, законодавче визначення зовнішньополітичного курсу України як суверенної держави з урахуванням думки народу, правове виховання громадян у душі поваги до національної державності, прав і свобод співгромадян.

Ключові слова: *глобалізація, правова система, правотворчість, правореалізація, правозастосування, захист, національні інтереси, правові засади.*

Постановка проблеми. Правова система України розвивається в умовах світових процесів глобалізації, утворення нових міждержавних об'єднань, посилення ролі міжнародних інституцій, активного впливу міжнародного права на національну економіку, політику та правову сферу.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різні наукові підходи до визначення глобалізації розробляли у своїх працях такі відомі науковці: З. Бжезінський, О. Волович, С. Зуєв, А. Івановський, О. Литвиненко, Є. Макаренко, А. Манойло, В. Попов, Е. Роговський, І. Сопіга, А. Уткін, Т. Фрідман, О. Фурса, Ю. Яковец та ін. Феномен правової системи є предметом дослідження багатьох вітчизняних